

מהות נדר – קדושה בחפץ או התחייבות להחלטה

הגמ' (ב:) אומרת: "נדרים דמיתסר חפצא עליה... שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא".

ומבואר שנדר הוא איסור חפצא, ושבועה הוא איסור גברא.

ההבנה הפשוטה בדבר היא, שבנדר חידשה התורה החלת חלות קדושה בחפץ, שהאדם פועל בחפץ ומתוך כך נובעים האיסורים המפורשים בפרשת נדרים, ולעומת זאת בשבועה אין שינוי בחפץ, אלא על האדם "רובץ" חיוב לקיים את דבורו- נדרו.

ראיות לחלות קדושה בחפץ

א. ע"פ הבנה זו, מובנת סוגיית מעילה בקונמות (לה.), שכיוון שיש בחפץ הנידר חלות קדושה שממנה נובעים האיסורים, וכל הנהנה מדבר קודש מועל, כלומר, "פוצץ" את הקדושה שבו, וכן פסק הרמב"ם (בהלכות מעילה ד, ט)².

ב. פשוט לשון **הרא"ש** (לג.) ד"ה "תפול הנאה להקדש" ולא לים המלח: "דלאו כל כמיניה להפסיד להקדש" וכן משמע **בר"ן** (לה.) ד"ה "תפול".

ג. **הר"ן** (שבועות דף ח. בדפי הרי"ף) כותב: "מפני שקודש עושה חליפין אף הוא יכול להתפיס איסורו בדבר המותר לו או לאחרים"

וביאור דבריו, שכמו שבחליפין אתה מושך קדושה לחפץ, כך הנודר מושך קדושה מהקרוב לחפץ הנידר, משמע שיש קדושה בחפץ הנידר, כמו בחליפי הקדש.

קושיות על הבנה זאת

הגמ' (מז.) אומרת, שאדם יכול לאסור פירות של חבירו על עצמו.

וקשה דקיי"ל ד'אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו' (בבא בתרא פח.), הרי מבואר שרק כשיש לך שליטה - בעלות על החפץ אתה יכול לשנותו.

אולם יש ליישב, דהקדש מהותו איסור לכל, ולכן אתה לא יכול להקדיש, כי אתה מפסיד את חבירך, ולכן אין לך כח, אבל לנדור חפץ של חברך עליך- אפשר, כי לא איכפת לחבירך שלגביך בלבד יהיה אסור.

כלומר החסרון ד'אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו', אינו בחוסר השליטה של המקדיש שהרי אינו הבעלים, אלא בגלל הפגיעה בשליטת הבעלים.

¹ עיקרי הדברים נאמרו בחבורה עם הרב אורי רותם, והמשיכו להתלבן ולהיכתב עם החבורתא ר' דביר אזולאי נ"י.
² ברם צריך עיון דעת רבנן דפליגי על ר"מ.

אולם עדיין קשה – כי מסברא הבעיה היא שליטה על החפץ, ואפילו אם ירשה לך, עדיין לא יוכל להקדיש והראיה לכך היא, שאי אפשר להקדיש הפקר, כמבואר בסוגיא (לד): "אמר רבא היתה לפניו ככר של הפקר ואמר ככר זו הקדש.."

והראשונים הוצרכו להעמיד את הסוגיא במקרה שהככר בתוך ד' אמותיו של המקדיש, ורק בגלל שד' אמותיו של אדם קונות לו מדרבנן, יכול להקדיש את הכיכר.

ואם נבין שכל הבעיה היא הפגיעה בבעלים, הכא אין בעלים, דהוי הפקר, וגם בלי ד' אמות יוכל להקדיש³,

וא"כ מוכח דכדי להקדיש בעינן בעלות על החפץ.

עוד יש להקשות על הבנה זו דיש ממש קדושה בחפץ, **מדברי הר"ן** (לה.) בסוגיית מעילה בקונמות ד"ה 'ולענין הלכה': "ומסתפקא לי מאן דמעל בקונמות אי מישתרי ההוא קונם לבתר דמעיל, כהקדש שיוצא לחולין ע"י מעילה".

ולכאורה לא מובנת הסתפקותו, דאם יש קדושה בחפץ, למה לא יצא לחולין ככל חפץ קדוש – שכשמועל בחפץ הוא פוגע בקדושתו ו"מפוצצה" ולכן מוציאו לחולין⁴.

לכן נראה לבאר באופן אחר.

באור חדש בהבנת "נדרים מיתסר חפצא עליה"

כוונת הגמ' דבנדר "מיתסר חפצא עליה" היא, שהנודר פועל על עצמו, לקבוע יחס מחייב כלפי החפץ הנידר, בלא פעולה בחפץ, ו"פרשת נדרים" חידשה שאתה מחוייב להחלטתך⁵.

אולם קשה דלפי הבנה זו, לא מובן מה ההבדל בין נדר לשבועה, הרי בשניהם הנודר אומר דיבור מחייב, ומחילי החלטות מחייבות, ומה נפק"מ אם ההחלטה ביחס לחפץ או ביחס לאדם?

ולכאורה זוהי באמת שאלת ה**תוס'** (ב): ד"ה 'נדרים דמתסר חפצא עליה': "וא"ת ומאי נפק"מ אם אסר חפצא עליה או איהו אחפצא".

ולכאורה לא מובנת שאלתו, הרי יש הרבה נפק"מ, כגון: נדר חל על המצוות ושבועה לא חלה(טז); שבועה חלה על דבר שאין בו ממש ונדר לא (יד).

וראים בתוס', שלמד שנדר אינו פעולה בחפץ- קדושה בחפץ, ולכן הוא לא מבין מה הנפק"מ כיצד אני מקבל את החלטתי, לכן מתרץ התוס': "י"ל דלענין זה שאם היה אומר קונם שלא אוכל כיכר זה – לא אמר כלום וכן אם אמר גבי שבועה להפך".

כלומר, בגלל שההחלטה שלך ביחס אל החפץ (נדר), או ביחס אל הגברא (-שבועה), ממילא יש השלכה ביחס לאופן האמירה של הנדר או השבועה, שגם הנדרים אינם עוסקים בשינוי החפץ, אלא הם קבלת האדם על עצמו את האיסורים, שהנפק"מ היא שהאיסורים שהאדם מקבל על עצמו בנדר, עוסקים בחפץ, ואילו בשבועה עוסקים באדם, וממילא כל הנפק"מ שנובעות מזה, כגון: דין הנשבע/נודר על

³ הערת מערכת: אך ראה בדברי הרש"ש על אתר, בשם השטמ"ק, ועוד ניתן לתרץ, דפוגע בזכות הקנין של העולם מן ההפקר.

⁴ הערת מערכת: נראה דשאני קונמות מהקדש רגיל, דאע"פ שהחפץ קדוש כמו בהקדש רגיל, אבל יש מימד נוסף- הנדר, דהקדושה בקונמות נבעה מהאיסור, ואיסור זה אינו פוקע במעילה כמו כל הקדש, דאיסורים אינן פוקעים, ורק נכסי גבוה יוצאים לחולין ע"י מעילה, כמו גזל דהוי שינוי רשות.

⁵ הערת מערכת: עיין **בשע"י** (ה. כ.) דלמד שנדרים הם החלטת אדם וחלות שמים, וראה עוד במאמר 'חלות נדרים'.

המצוות, שכיוון שבשבועה הוא עוסק באדם שכבר ממילא מושבע ועומד, לכן לא חל ואילו בנדרים עוסק בחפץ, עליו הוא לא מצווה.

הסבר סוגיית מעילה בקונמות (דף לה.) – מחלוקת ר"מ ורבנן - לפי הבנה זו

הקושי שהעלנו לעיל הוא, כיצד יש מעילה בלי שינוי בחפץ עצמו.

ונראה לומר, דבין לר"מ ובין לרבנן נדר הוא התחייבות להחלטה, ונחלקו בשאלה עד כמה האדם מקבל על עצמו.

ר"מ סובר שכמו שהנודר מקבל על עצמו דינים של איסור של החפץ עליו, הוא גם מקבל על עצמו דינים של מעילה, שכשם שבחפץ קדוש יש חיוב אשם מעילות, כך גם בחפץ נדר הוא מקבל על עצמו, שאם ימעל יתחייב באשם מעילות. לעומת זאת רבנן סוברים שהאדם מקבל על עצמו רק יחס של איסור.

לפי זה מובנת הסתפקותו של **המשנה למלך** ברמב"ם (הלכות מעילה פרק ד, ט) דנקט שאיסור מעילה הוא רק במתפיס בקרבן, שאז נראה שהנודר רוצה לקבל יחס אל החפץ כמו קרבן, וממילא גם כל דיני קרבן דהיינו גם מעילה, אבל כשאינו מתפיס בקרבן, מודה ר"מ שכוונת הנודר רק ליחס של איסור, כי לא נראה בדיבורו שרוצה גם לקבל יחס של קודש אל החפץ.

בדעת ר"מ מבואר שלקונם פרטי אין פדיון, ולקונם כללי יש פדיון.

ובבאור טעם הדבר כתב הר"ן שם "דכיוון דמתסר אכולי עלמא כהקדש תפיס פדיונו, ובקונם פרטי – דכיוון דחברו לא מעל לא אלים כהקדש למתפס פדיוניה". משמע בפשטות מהר"ן שזה קדושה בחפץ, רק השאלה כמה אלים ההקדש.

אולם **רש"י** (בשבועות כב.) ד"ה 'אין לה פדיון', מסביר דלקונם פרטי אין פדיון, שאין לו פדיון "להתירה לו שלא נאמר פדיון באיסורין".

מפורש בדבריו שאין קדושה בחפץ בנדרים, אלא נדר הוא רק דיני איסור ולא קודשים, וכן מפורש שם **בהר"י מיגש ובמאירי**⁶.

כלומר מבואר שהנודר קיבל על עצמו בדיבורו- בהחלטתו דיני מעילה, ולא הטיל קדושה בחפץ, שממנה נובעים דיני מעילה.

לכן יש לומר פשוט זה גם **בהר"ן** שכוונתו "לא אלים כהקדש" – שהאדם הגדיר את היחס לחפץ בקונם פרטי – בכך שאסר רק על עצמו, שזה לא יהיה אלים כהקדש, דהקדש מהותו שאסור על כולם.

ומה שיש פדיון לקונם כללי, אע"פ שנדר הוא רק החלטה, צריך לומר בגלל שקיבלת עליו יחס של אסור על כולם, ממילא נתת לו יחס כמו אל הקדש, ממילא נוצרים בו כל הדינים כמו הקדש, מעין **הגמ' בקדושין** (ה): "**דאסור לה אכ"ע כהקדש**" – שמתוך שאסורה על כולם נעשית מקודשת, כלומר, זה מהותו של חפץ שאסור על כולם, שנעשה ממילא כעין הקדש.

ביאור ספק הר"ן האם יוצא לחולין ע"י מעילה

⁶ עיין **חידושי ר' שמואל רוזובסקי (סימן טו. אות ד)** ועיין שם עוד, שתולה מחלוקתם בשתי ההבנות שכתבנו במהות נדר.

יש לומר שהר"ן מסתפק, שהרי אם זה דין בדיבור, אז לא פגע הנודר בדיבור, כלומר, הפגיעה בחפץ היא משהו חיצוני לדבור, הדבור עדיין קיים, או שמא באמת קיבלתי בהחלטה יחס כמו אל הקדש, וממילא כמו בהקדש שיש קדושה בחפץ, והוא בהנייתו "מפוצץ" אותה, כך גם בנדר, הנודר רצה להתחייב שאם ימעל יצא החפץ לחולין.

לכן כותב ה"משך חכמה" (במדבר פרק ל', ג') לגבי אותה הסתפקות של הר"ן האם יוצא לחולין, שברור שלא יוצא לחולין: "ומדוקדק לשון הכתוב "לא יחל דברו", ואם חילל דברו בכל זאת "ככל היוצא מפיו יעשה", ולא נפקע ע"י המעילה האיסור שאסר על נפשו" כלומר ההתחייבות שאסר בדיבורו על נפשו לא נפקעת.

משמע בהדיא מדבריו של ה"משך חכמה" שדין נדר – דין בדבור ובהתחייבות להחלטתו של הנודר, ואינו פעולה בחפץ.

וכן נראה מפשט הפסוק "לא יחל דברו", לא יחלל הדבור – ההחלטה, ואם היה קדושה בחפץ, לא היה שייך לומר "לא יחלל דברו", שהרי הדיבור הוא רק הגורם לקדושה לחול ולא עיקר האיסור, שאם כך עיקר האיסור היה לפגוע בקדושה שבחפץ.

מחלוקת הראשונים בגדר 'בל יחל'

נחלקו הרמב"ם והר"ן (טו.). לגבי המדיר את חבריו מנכסיו, לפי הרמב"ם אין איסור "בל יחל" אלא על המדיר, ואם ההנה את חבריו בידיים לוקה, אבל הר"ן סבירא ליה, דהלאו ד"בל יחל" קאי על המודר. אולם מבואר בדברי הרמב"ם (נדרים ה, א) שגם המודר אסור בחפץ וז"ל: "נאסר על שמעון שיהנה בראובן", הרי דמבואר דלכ"ע המודר אסור בחפץ.

לכאורה, זה מובן אם נסביר שיש קדושה בחפץ, שבגלל זה ממילא יש איסור על החבר כי הוטלה קדושה בחפץ של המדיר, חפץ שבשליטת המדיר.

אבל אם נלך בדרך של ההתחייבות להחלטה, לא מובן איך ההחלטה של המדיר מחייבת את המודר, אפילו לאיסור גרידא?

וביותר קשה, שפסק הרמב"ם (בהלכות שבועות ה. ג-ד): "הנשבע שחבירו לא יהנה מנכסיו חייב החבר-שעבר על דבר שאסור לו לעשותו".

והקשה הטור (ביו"ד סימן רל"ו): "דאיני מבין דבריו, שאין אדם יכול לאסור דבריו אלא בקונם, לפי שהוא חל על החפץ... אבל לא בלשון שבועה, לפי שהיא חלה על האדם ואינה חלה עליו... אלא אם כן יקבל עליו"??

ובשעורי ר' שמואל (ב.) ניסה לתרץ את הקושיה הראשונה על פי הר"ש, שכתב "מי שאמר יאסר ייני על כל ישראל אם אעשה דבר פלוני ועבר ועשאו – אינו נאסר".

וכבר כתב הט"ז על דבריו (ביו"ד סימן ר"ה סק"ד): "ויש לתמוה הא כתב הטור... דלשון איסור הוי נמי נדר... ואפשר דהרא"ש ס"ל דלשון איסור אינו מועיל, כי אם על עצמו, אבל לאחרים לא וכן הוא משמעות הפסוק: "לאסר איסר על נפשו".

וביאר ר' שמואל רוזובסקי שכוונת הטי"ז היא, שנדר בלשון איסור ונדר בהתפסה בקרבן תרי דיני נינהו, נדר בהתפסה גורם לאיסור בחפצא כאיסור קודש, מה שאין כן נדר בלשון איסור אינו אלא החלטה⁷.

ומביא ר' שמואל ראייה לדבר מהספרי זוטא (פרשת מטות אות ג), שמצריך פסוק נוסף לאסור על אחרים: "חנן היה אומר יכול שאין לי עובר בדבר בלא יחל אלא הוא מניין אף אחרים יהיו עוברים עמו ת"ל ככל היוצא מפיו יעשה" כלומר התחדש בפסוק עוד סוג נדר - שהוא מטיל קדושה בחפצא ואז מובן למה האדם יכול לאסור על חברו.

ונחלקו הר"ן והרמב"ם מה התחדש בפסוק "ככל היוצא מפיו", האם גם איסור "בל יחל" על המודר, או רק איסור בעלמא.

אולם מה שחידש ר' שמואל שיש שני סוגי נדרים, נראה כחידוש מופלג, שמפסוק אחד ילמדו שני סוגים שונים של חלות נדר.

ולכן נראה לבאר, שגם הרמב"ם וגם הר"ן מודים שנדר זה רק החלטה - הנודר מחליט על יחס לחפץ כמו אל קודש, ואע"פ שהוא לא פועל בחפץ, מכל מקום הוא מגדיר שזה היחס לחפץ, וממילא גם כולם מחוייבים להחלטתו כיוון שהחפץ הוא שלו, בשליטתו, אלא שמכל מקום יש חידוש בדבר, שאדם יכול לקבוע יחס של איסור בחפץ לגבי אחרים, לכן מצריך ה"ספרי זוטא" פסוק.

וכן יש לומר גם בשבועה לפי הרמב"ם, שהאדם מכח בעלותו על החפץ, יכול להגדיר לכל העולם את היחס אליו, וממילא הם מחוייבים ליחס זה.

⁷ כמו שני צדדי החקירה. אולם עדיין לא מובן, מדוע לרמב"ם גם בשבועה יכול לאסור על חברו, דהרי ברור שבשבועה אין קדושה בחפץ. (הערת המערכת: ראה במאמר 'שיטת הרמב"ם בכל היוצא').